

Υλοποίηση δράσεων Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης σε νησιωτικές περιοχές. Προκλήσεις και διαφαινόμενες λύσεις

Δρ. Μιχάλης Γ. Γκούμας

Προϊστάμενος Μονάδας Προγραμματισμού, Συντονισμού και
Παρακολούθησης της Εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης,
Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών

20^ο Ετήσιο Σεμινάριο της Ερμούπολης για την Κοινωνία της
Πληροφορίας και την Οικονομία της Γνώσης

Ερμούπολη, 10 – 13 Ιουλίου 2025

Ι. Οι προκλήσεις

Ειδικά χαρακτηριστικά των νησιών

- ▶ Μικρό (συνήθως) μέγεθος: μικρός πληθυσμός – μικρή αγορά, περιορισμένη έκταση και περιορισμένοι φυσικοί πόροι
- ▶ Ασυνέχεια του χώρου
- ▶ Απόσταση από τα μητροπολιτικά κέντρα και απομόνωση
- ▶ Ιδιαίτερο πλούσιο αλλά εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον
- ▶ Υψηλό κόστος παραγωγής και διαβίωσης σε σύγκριση με τις ηπειρωτικές περιοχές δεδομένου ότι τα νησιά **δεν** μπορούν να έχουν:
 - ▶ Οικονομίες κλίμακας με δεδομένη την περιορισμένη ποσότητα και ποικιλία πόρων
 - ▶ Καλή (υψηλή) προσπελασιμότητα και χαμηλό κόστος μεταφοράς
 - ▶ Εξωτερικές οικονομίες και οικονομίες συγκέντρωσης λόγω της μικρής αγοράς

ΠΗΓΗ: ESPON (2013), “The Development of Islands - European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS)”, συντονιστής: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Δεδομένα και απόψεις για τη στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης στις νησιωτικές περιοχές (1/2)

- ▶ «Η οικονομία της Περιφέρειας στηρίζεται στον τουρισμό, επομένως δεν υπάρχει λόγος για την ανάπτυξη και την αξιοποίηση της καινοτομίας».
- ▶ «Οι τοπικές επιχειρήσεις (πλην των τουριστικών και των επιχειρήσεων εστίασης) έχουν δραστηριότητες που σχετίζονται με την οικοδομή και την παροχή υπηρεσιών και εφοδίων προς τις προαναφερόμενες επιχειρήσεις».
- ▶ «Δεν υπάρχουν ισχυρά ερευνητικά κέντρα / πανεπιστήμια στην Περιφέρεια».
- ▶ «Οι ανάγκες των τοπικών κοινωνιών είναι άλλες, όπως π.χ. η επάρκεια του νερού και όχι η έρευνα και η καινοτομία».

Δεδομένα και απόψεις για τη στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης στις νησιωτικές περιοχές (2/2)

- ▶ Οι διευθύνσεις των Περιφερειών (π.χ. η Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού) είναι υποστελεχωμένες. Το ίδιο ισχύει και για τη Διαχειριστική Αρχή του Περιφερειακού Προγράμματος.
- ▶ Το ποσοστό των πόρων για έρευνα καινοτομία στον συνολικό προϋπολογισμό του Περιφερειακού Προγράμματος είναι πολύ μικρό, επομένως προτεραιότητα δίνεται στην ωρίμανση έργων με μεγαλύτερο προϋπολογισμό (και μεγαλύτερο αντίκτυπο).
- ▶ Έλλειψη δικτυώσεων και εμπειρίας σε συνεργατικό σχεδιασμό στρατηγικών ανάπτυξης.

II. Υιοθετώντας μία ευρύτερη άποψη για την καινοτομία

Υιοθετώντας μία ευρύτερη άποψη για την καινοτομία (1/3)

- ▶ Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) ενθαρρύνει, μέσα από τις εκθέσεις του την υιοθέτηση μίας ευρύτερης άποψης για την καινοτομία. Σύμφωνα με την άποψη αυτή στην καινοτομία που βασίζεται κυρίως στην δραστηριότητα έρευνας και ανάπτυξης (Ε&Α) θα πρέπει να προστεθεί και η **μη τεχνολογική καινοτομία**.
- ▶ Η έκδοση του 2018 του εγχειριδίου του ΟΟΣΑ/Eurostat «Εγχειρίδιο του Όσλο» αναγνωρίζει τον **ευρύτερο ρόλο της καινοτομίας** και επιδιώκει να καλύψει τα κενά σχετικά με τον τρόπο μέτρησης διαφορετικών τύπων καινοτομίας. Όπως αποκαλύπτουν αυτοί οι ορισμοί, η καινοτομία είναι πολύ ευρύτερη από την απλή Έρευνα και Ανάπτυξη (Ε&Α) ή την τεχνολογική αλλαγή.

Υιοθετώντας μία ευρύτερη άποψη για την καινοτομία (2/3)

Στη μελέτη που εκπόνησε ο ΟΟΣΑ για λογαριασμό του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων για την περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα μετά το 2020, αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Διατηρήστε την ανάπτυξη μιας ευρύτερης άποψης της καινοτομίας – πέρα από το παραδοσιακό μοντέλο που βασίζεται στην επιστήμη και την τεχνολογία μέσω καλύτερα συντονισμένων περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης. Ένα μεγάλο μερίδιο των επιχειρήσεων σε αγροτικές, περιφερειακές οικονομίες είναι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις χωρίς επίσημη δραστηριότητα έρευνας και ανάπτυξης (Ε&Α), αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις με ικανότητα ανάπτυξης μη τυπικών μορφών καινοτομίας, για παράδειγμα στην παροχή υπηρεσιών ή σε διαδικασίες ή αγαθά που δεν είναι προσανατολισμένα προς τις εξαγωγές, αλλά που μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση της παραγωγικότητας και βελτιωμένη ευημερία στις σχετικές περιοχές. Σε ένα αγροτικό πλαίσιο, οι στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης μπορούν να γίνουν ένας τρόπος για τη διευκόλυνση μιας ισχυρότερης αναπτυξιακής διαδικασίας, εάν το εύρος των ευκαιριών για υποστήριξη επεκταθεί πέρα από τη συνήθη μορφή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας με εξαγωγικό προσανατολισμό και τυπικής έρευνας».

Υιοθετώντας μία ευρύτερη άποψη για την καινοτομία (3/3)

- ▶ Με βάση τα προαναφερόμενα θα πρέπει να επανακαθοριστεί το ζήτημα της καινοτομίας στις νησιωτικές περιοχές δίνοντας έμφαση όχι στις τεχνολογίες αλλά στην εφαρμογή της γνώσης στους υφιστάμενους τομείς οικονομικής δραστηριότητας των νησιών.
- ▶ Βασικοί τομείς προτεραιότητας: α) τουρισμός εμπειρίας, β) πολιτισμός και δημιουργικές βιομηχανίες (προσέλκυση, ανάπτυξη και ανάδειξη της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας), γ) μικρή αλλά υψηλής ποιότητας παραγωγή αγροδιατροφικών προϊόντων, δ) κυκλική οικονομία (upcycling).
- ▶ Αξιοποίηση τοπικών πόρων: i) φυσικό περιβάλλον, ii) δομημένο περιβάλλον – παραδοσιακή αρχιτεκτονική, iii) αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, μουσεία, iv) πολιτιστική κληρονομιά.

III. Μετασχηματιστικές πολιτικές καινοτομίας

Οι μεγάλες προκλήσεις (1/2)

Ο κόσμος αντιμετωπίζει πολλαπλές αλληλένδετες κρίσεις, από την κλιματική αλλαγή και την απώλεια βιοποικιλότητας έως τις εξεγέρσεις και συγκρούσεις και τις γεωπολιτικές εντάσεις.

Προκλήσεις:

- Εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ χωρών.
- Η ανάγκη για ανθεκτικότητα σε περιπτώσεις μελλοντικών κραδασμών.
- Ο στρατηγικός ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων έχει φέρει στο προσκήνιο την ασφάλεια ως βασικό μέλημα πολιτικής.
- Η διάθεση των τεραστίων ποσοτήτων απορριμμάτων και αποβλήτων κάθε είδους αποτελεί μείζον πρόβλημα σε πλανητική κλίμακα
- Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων αυξάνεται εκθετικά. Αυτό σημαίνει ότι, παρά την πρόοδο της τεχνολογίας, υπάρχει πρόβλημα εξάντλησης των πόρων γιατί ο Πλανήτης είναι πεπερασμένος.

Οι μεγάλες προκλήσεις (2/2)

- Η κλιματική έκτακτη ανάγκη απαιτεί έναν **βαθύ μετασχηματισμό τομέων** όπως η ενέργεια, η βαριά βιομηχανία, η αγροδιατροφή και οι μεταφορές, προκειμένου να στραφούν προς λειτουργικά μοντέλα πιο βιώσιμα, χωρίς αποκλεισμούς και ανθεκτικά.

ΠΗΓΗ: OECD, Agenda for Transformative Science, Technology and Innovation Policies, 2024.

Ο ρόλος της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας (1/2)

Η επιστήμη, η τεχνολογία και η καινοτομία είναι μοναδικά ικανές να βοηθήσουν στον μετασχηματισμό των οικονομιών και των κοινωνιών για να αντιμετωπίσουν αυτές τις προκλήσεις. Ωστόσο, ανάλογα με το εθνικό πλαίσιο, οι πολιτικές Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας (ΕΤΚ) πρέπει να μεταρρυθμιστούν προκειμένου να αξιοποιηθεί η προαναφερόμενη δυνατότητα της ΕΤΚ. Μεταξύ άλλων, η επίτευξη μετασχηματιστικής αλλαγής απαιτεί οι πολιτικών για την ΕΤΚ να είναι πιο **κατευθυντήριες** και να υπερβαίνουν την παραδοσιακή κύρια εστίασή τους στην εθνική ανταγωνιστικότητα και την οικονομική ανάπτυξη.

Ο ρόλος της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας (2/2)

Επιπλέον, οι πολιτικές για την ΕΤΚ θα πρέπει να είναι θεωρείται ως μέρος ενός **ευρύτερου μείγματος πολιτικών** που περιλαμβάνει πολιτικές από άλλους συγκεκριμένους τομείς (π.χ. υγεία, γεωργία, ενέργεια) και διατομεακούς τομείς πολιτικής (π.χ. εκπαίδευση και εμπόριο). Οι προσαρμογές αυτές έχουν επιπτώσεις στη διακυβέρνηση, τον συντονισμό και τον προσανατολισμό των πολιτικών για την ΕΤΚ.

ΠΗΓΗ: OECD, Agenda for Transformative Science, Technology and Innovation Policies, 2024.

Οι πολιτικές καινοτομίας που μπορούν να βοηθήσουν στον μετασχηματισμό των οικονομιών και των κοινωνιών ονομάζονται **Μετασχηματιστικές Πολιτικές Καινοτομίας (Transformative Innovation Policies)**.

Σύγκριση της επικρατούσας με την μετασχηματιστική πολιτική ΕΤΚ

Επικρατούσα πολιτική ΕΤΚ	Μετασχηματιστική πολιτική ΕΤΚ
Παράγει περισσότερη ΕΤΚ για να υποστηρίξει την ανταγωνιστικότητα και την οικονομική ανάπτυξη.	Κατευθύνεται στην αντιμετώπιση οικονομικών και ευρύτερα κοινωνικών προκλήσεων (SDGs).
Στενή αντίληψη για την επιστημονική αριστεία και την οικονομική ανάπτυξη.	Αγκαλιάζει πρόσθετες αξίες όπως η βιωσιμότητα και η συμπεριληπτικότητα.
Εστιάζει στην επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο και στην έρευνα και ανάπτυξη.	Εστιάζει στη μεγέθυνση (scale-up) και στη διάχυση πολλαπλών μορφών καινοτομίας.
Εστιάζει αποκλειστικά στη δημιουργία νεωτερισμών.	Καταργεί επιβλαβείς τεχνολογίες και πρακτικές αναπτύσσοντας και διαχέοντας παράλληλα νέες λύσεις.
Είναι κατακερματισμένη από γεωγραφικά, τομεακά και τεχνολογικά σύνορα.	Είναι συστημική και συντονισμένη σε διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης.
Στοχεύει στην αποτελεσματικότητα και τη βελτιστοποίηση.	Περισσότερος πειραματισμός και ευελιξία.

Η μετεξέλιξη των στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης

Οι στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης θα πρέπει να μετεξελιχθούν ώστε να αποτελέσουν μετασχηματιστικές πολιτικές καινοτομίας. Αυτό σημαίνει ότι:

- Οι στόχοι θα αφορούν την αντιμετώπιση οικονομικών και ευρύτερα κοινωνικών προκλήσεων π.χ. πρόσβαση στο νερό και βιώσιμη διαχείριση του νερού, αποκατάσταση των θαλασσών.
- Ο καθορισμός των στόχων γίνεται με την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών και της κοινωνίας.
- Αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου μείγματος πολιτικών.
- Υπάρχει συντονισμός μεταξύ των διαφόρων επιπέδων και τομέων διακυβέρνησης.

Εφαρμογή σε περιφερειακό επίπεδο

α) Κατευθυντικότητα πολιτικής

- ▶ Ισορροπία μεταξύ κατευθυντικότητας και της ανάγκης για bottom up πειραματισμό και ευελιξία (“no one size fits all”)
- ▶ Πρέπει να βρεθεί το τοπικό πλαίσιο των κοινωνικής πρόκλησης που θα αντιμετωπιστεί. Οι συμμετοχικές διαδικασίες επιλογής είναι βασικές για να αξιοποιηθούν οι τοπικές δυνατότητες και να διασφαλιστεί η εμπιστοσύνη και η συμμετοχή των πολιτών

β) Διακυβέρνηση

- ▶ Συμμετοχική διακυβέρνηση και συστηματική συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών – μέριμνα για συμμετοχή των πολιτών και της κοινωνίας των πολιτών στις δομημένες διαδικασίες διακυβέρνησης (πέρα από τους τεχνο-οικονομικούς εταίρους)

Εφαρμογή σε περιφερειακό επίπεδο

γ) Εργαλεία πολιτικής

- ▶ Τα εργαλεία πολιτικής πρέπει να υποστηρίζουν μακροχρόνιες, διατομεακές και πειραματικές παρεμβάσεις πολιτικής και να μην περιορίζονται στις προβλεπόμενες από τους συμβατικούς μηχανισμούς χρηματοδότησης.
- ▶ Διεύρυνση των πηγών χρηματοδότησης των στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης πέρα από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- ▶ Συντονισμός μεταξύ των διαφόρων επιπέδων και τομέων διακυβέρνησης για συντονισμένη και ολοκληρωμένη υλοποίηση.

Ως επίλογος...

*“Ignoranti quem portum petat, nullus suus
ventus est”. Seneca*

«Δεν υπάρχει ούριος άνεμος για εκείνον που δεν ξέρει ποιο
λιμάνι αναζητά».

Παραπομπές

- ▶ Molica, F., Cappellano, F., Makkonen, T., Hassink, R., *Smart Specialisation Strategies and Mission-oriented approach: Bridging Theory and Practice*, Joint Research Centre, 2025

<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC141409>

- ▶ Janssen, M., Wanzenböck, I., Fünfschilling, L. and Pontikakis, D., *Capacities for transformative innovation in public administrations and governance systems: Evidence from pioneering policy practice*, Joint Research Centre, 2022

<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC131490>

- ▶ Fernandez, T., *Broad view of Innovation - Active participation*, 2023

https://www.espa.gr/el/Pages/RIS3_TAIEX.aspx